

3. Маслова Ж. Н. Анализ поэтического текста: три когнитивных стратегии / Ж. Н. Маслова // Проблемы языкового сознания. Серия: Когнитивные исследования языка Вып. VIII. – Тамбов, 2011. – С.72-75
4. Маслова Ж. Н. Поэтическая картина мира и ее репрезентация в языке: Монография / Ж. Н. Маслова. – Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2010. – 280 с.
5. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
6. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с
7. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52-92.
8. Fauconnier G., Turner M. Conceptual Integration Networks / G. Fauconnier, M. Turner // Cognitive Science. – Vol. 2 (2). – 1998. – P. 133-187.
9. Jackendoff R. Semantic Structures / R. Jackendoff. – Cambridge (Mass): The MIT Press, 1991. – 322 p.
10. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites / R.W. Langacker. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – Vol. 1. – 516 p.
11. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics / L. Talmy // Concept Structuring System. – Vol. 1-2. – Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press, 2000.

УДК 811.111'42

Маслова Т. Б.

ЗАСОБИ ЗВ'ЯЗНОСТІ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

В статье связность и целостность определяются как основные категории текста. С целью четкого разграничения этих понятий автор использует термины «когезия» и «когерентность». Автор анализирует принципы классификации различных видов когезии в современных исследованиях текста и дискурса.

Ключевые слова: текст, дискурс, связность (когезия), целостность (когерентность), виды когезии.

В статті наведено визначення зв'язності та цілісності як основних категорій тексту. Задля чіткого розмежування цих понять запропоновано терміни «когезія» та «когерентність». Проаналізовано принципи класифікації засобів когезії у сучасних дослідженнях тексту та дискурсу.

Ключові слова: текст, дискурс, зв'язність (когезія), цілісність (когерентність), засоби когезії.

Cohesion and coherence are defined as two basic categories of text. The author gives an overview of the classifications of cohesion types suggested in the leading research papers in the fields of text linguistics and discourse studies.

Key words: text, discourse, cohesion, coherence, types of cohesion.

На думку багатьох лінгвістів однією з основних категорій тексту є зв'язність (Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, К. Я. Кусько, В. А. Кухаренко, Л. М. Мурзін, С. М. Рибачок, О. О. Селіванова, К. Brinker, Т. А. van Dijk). Разом з тим проблема визначення типів зв'язності та їх систематизація не має однозначного розв'язання, оскільки текст є не тільки інформаційною та структурною єдністю, але також функціонально завершеним мовним цілим.

Мета даної статті – розмежувати поняття зв'язності (когезії) та цілісності (когерентності) і окреслити основні тенденції до класифікації засобів когезії у сучасних дослідженнях тексту та дискурсу.

Когезія (англ. *cohesion*) – це структурна зв'язність тексту, лінійна внутрішня організація тексту, яка досягається за допомогою різних мовних одиниць. Зокрема, вона охоплює формально граматичні зв'язки, що існують всередині тексту між реченнями, надфразовими єдностями, абзацами.

Когерентність (англ. *coherence*) – смислова зв'язність, цілісність тексту, яка полягає у логіко-семантичній взаємозалежності складових тексту, що розуміється як результат певної комунікативної ситуації, та їх співвіднесеності із знаннями учасників даної комунікації.

Розглядаючи текст як динамічне явище, як мовлення, «занурене в життя», як рух інформаційного потоку між комунікантами, можна вважати, що когерентність – тексто-дискурсивна категорія, яка визначається когезійними властивостями одиниць, актуалізованими у мовленні та обумовленими специфікою мовленнєвого жанру певного дискурсу [7].

Як зазначають науковці, наявність засобів когезії не завжди свідчить про те, що набір речень є зв'язним текстом і часом деякі тексти, які не містять формальних показників зв'язності, є цілком логічними і легко сприймаються реципієнтом (читачем). Проте в більшості випадків саме когезія є основою смислової єдності тексту та дискурсу. На думку О. Москальської «когерентність варто розуміти як цілісність тексту, що полягає у логіко-семантичному, граматичному і стилістичному співвідношенні, а також взаємозалежності речень, що його складають, причому основою когерентності є власне логіко-семантична когезія речень» [5, с. 46].

Звісно, не всі види когезії присутні в кожному тексті. Частотність вживання когезійних засобів та їх різновиди є однією з ознак характерних для внутрішньої організації текстів певного жанру [9, с. 222].

Роль когезії вивчається на стадії інтерпретації тексту, породження дискурсу або перекладу твору. Відповідно, класифікації засобів зв'язності тексту вітчизняних та зарубіжних авторів будуються за різними принципами.

В залежності від типу зв'язку, який досягається між елементами тексту, виділяють такі види зв'язності:

- формально-граматичні (сполучники, займенники, прислівники, артиклі, числівники, дієприкметникові звороти);
- логічні (прислівники та інші лексичні засоби, які відповідають логіко-філософським поняттям послідовності, часу, простору та причинно-наслідкових відношень);
- асоціативні (ретроспекція, конотація, суб'єктивна-оцінна модальність та інші особливості структури тексту);
- образні (розгорнута метафора та інші стилістичні прийоми, які вимагають творчого переосмислення зв'язків між явищами);
- композиційно-структурні (порушення послідовності та логічності викладу у вигляді авторського відступу, вставок, часового або просторового опису подій, не пов'язаних з головною темою тексту);
- стилістичні (повторення стилістичних прийомів – таких як метафора, персоніфікація, порівняння, паралелізм, хіазм – з метою особливої організації тексту);

– ритмоутворюючі засоби когезії (анжамбеман, рима та інші явища поетичних творів).

Зауважимо, що формально-граматичні та логічні засоби когезії легко декодуються читачем і переважають у текстах наукового, публіцистичного та ділового характеру [2, с. 78-85].

У дослідженні лексико-граматичних та стилістичних характеристик прозового тексту науковці звертаються до класифікації, згідно з якою існують [6]:

– граматична когезія, представлена такими явищами як кореферентність (використання особових, присвійних, вказівних займенників); субституція (заміна іменників або словосполучень); еліпсис (пропуск іменників всередині номінальної групи, дієслова, частини речення); парцеляція (відокремлення неповних структур від повного речення, з яким вони логічно і функціонально пов'язані);

– лексична когезія, що найчастіше має форму повторів – анафоричного (повторення однакових виразів, слів на початку речення з метою посилення виразності й виділення важливої думки), дистантного (повторення слова чи фрази на початку та в кінці речення), контактного (повторення слів в кінці одного речення та на початку іншого) та лейтмотивного (повторення головної думки тексту);

– логічна когезія, яка реалізується в тексті у вигляді просторових зв'язків (прислівники місця та займенникові прислівники), часових відношень (прислівники часу та іменники із часовим значенням) і метонімії;

– стилістична когезія, яка досягається завдяки паралелізму (паралельні конструкції для об'єднання простих речень у складне), розгорнутим метафорам та порівнянням [3].

Розглядаючи суто структурно-граматичний та лексичний зв'язок між елементами тексту, англійські лінгвісти М. Холлідей і Р. Хасан виділяють п'ять засобів когезії, які можуть з'єднувати слова та речення. Серед них:

1) Референція (англ. *reference*) лежить в основі заміни назви предмета, властивості або дії певними детермінантами, а саме особовими, присвійними, вказівними займенниками, службовими словами, що входять до складу порівняльних конструкцій (*same, more, less, equally*), артиклем (*the*) тощо. Референція є найпростішим і найпоширенішим видом когезії. Зв'язок між словом яке замінюється і словом, яке його замінює, може бути анафоричним, тобто вказувати на спільний референт дійсності з попереднього контексту, або катафоричним, якщо референт знаходиться в подальшому контексті.

2) Субституція (англ. *substitution*) передбачає заміну цілої групи слів або речень, причому той елемент який замінює належить до іншої частини мови. В англійській мові це такі слова як *one/ ones, do, so, nor/ neither*. Дієслівні групи зазвичай замінюються модальними та допоміжними дієсловами.

3) Еліпсис (англ. *ellipsis*) – це пропуск деяких структурних елементів, які мають домислюватися за контекстом. В англійській мові еліпсис можливий завдяки таким словам й виразам як *any, the first, both, all, each, either, Shall I?*;

4) Кон'юнкція (англ. *conjunction*) означає з'єднання елементів тексту за допомогою сполучників (*and, but, although, or*), коннекторів (*on the other hand, for this reason*) та навіть цілих речень (*I mean (that)...., It follows that....*);

5) Лексична когезія полягає у повторі слова чи словосполучення або вживанні лексичної одиниці, яка входить до спільної тематичної групи (синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми, т. д.) [10].

Класифікація когезійних засобів може також спиратися на розмежування внутрішньотекстових зв'язків за різними мовними рівнями:

– семантичному (співвіднесеність тексту із певним фрагментом дійсності);

– граматичному (закономірності узгодження елементів тексту згідно із законами мовної синтагматики);

– та прагматичному (особливості індивідуально-авторського стилю).

В результаті, виокремлюються:

– *логіко-семантичні зв'язки*, побудовані на повторенні інформації в різних фрагментах тексту, в різній кількості та різними лексичними засобами (повний повтор, частковий лексико-семантичний, тематичний, синонімічний, антонімічний, дійктичний повтор), а також універсальні логіко-сміслові зв'язки, які виконують функцію співвіднесення окремих елементів тексту (сполучники найрізноманітнішої семантичної природи).

– *граматичні зв'язки*, які функціонують у вигляді повторів граматичних структур, узгодженні словоформ, синтаксичних конструкцій. Прикладами граматичних зв'язків є узгодження часових форм дієслова, вживання дієприкметникових зворотів, синтаксичний паралелізм, неповні синтаксичні конструкції (еліпсис, парцеляція, сегментація).

– *прагматичні зв'язки*, які закладені автором тексту згідно з його творчим задумом і розраховані на читача із певною культурною та літературно-художньою компетенцією, включають в себе асоціативні (образно-метафоричні, культурологічні, соціальні асоціації із іншими текстами, фактами історичного минулого, або подіями уявної дійсності), образні (епітет, метафора, порівняння) та стилістичні зв'язки [1, с. 182-194].

У класифікації, яку запропонувала О. О. Селіванова, зв'язність визначається як текстово-дискурсивна категорія і її різновиди виокремлюються залежно від типу інформації, яка актуалізується свідомістю комунікантів у процесі творення та сприйняття тексту.

Грамматична зв'язність є експліцитно вираженою формальними показниками, такими як узгодження роду, числа, відмінка, часу, способу, виду, синтаксичних позицій, займенників тощо.

Семантична зв'язність полягає у вживанні однакових сем в групах сполучуваних слів, що врешті-решт формує тематично об'єднану текстову одиницю.

Ономасіологічна зв'язність є результатом повторення дериваційних компонентів слів, коренів та загального номінативного механізму творення одиниць.

Сміслові зв'язності, а саме асоціативна та логічна, ґрунтуються на когнітивних механізмах породження та сприйняття.

Образна зв'язність будується на асоціаціях, пов'язаних із зоровими, слуховими та тактильними відчуттями, отриманими з досвіду безпосередніх психічних переживань.

Конотативна зв'язність має семантично-сміслову природу і відображає оцінку та емотивність, закладену в інформаційний простір автора тексту і читача.

Структурна або композиційна зв'язність існує між елементами композиції, що у загальному вигляді набуває такої форми: 1) експозиція, 2) зав'язка, 3) розвиток подій, 4) спад, 5) розв'язка, 6) епілог.

Референційна зв'язність співвідносить смисл тексту з буттям, з інформацією про навколишній світ та можливими ситуаціями дійсності.

Топікальна зв'язність є поєднанням різних смислових, тематичних ліній, які визначаються автором тексту.

Прагматична зв'язність є обов'язковою для існування дискурсу і охоплює налаштування на певний комунікаційний реєстр, гармонізацію свідомості комунікантів задля розуміння та досягнення бажаного впливу.

Всі згадані типи зв'язності підпорядковані єдиній глобальній зв'язності тексту, яка здійснює перехід інтегрованої системи на вищий кодовий рівень – макрознаковий – і забезпечує зв'язок тексту із відповідною комунікативною ситуацією [8, с. 217-222].

Висновок. Текст є упорядкованою системою, в якій все взаємопов'язано і взаємообумовлено. Зв'язність та цілісність тексту є його основними ознаками. Цілісність тексту, яка у сучасній лінгвістиці отримала назву «когерентність», полягає у єдності його теми, включає семантико-прагматичні (в тому числі тематичні й функціональні) аспекти зв'язності дискурсу і знаходить своє локальне вираження завдяки засобам внутрішньої організації тексту, або когезії [4, с. 33-37]. Когезія є типовою, хоча й не обов'язковою, ознакою зв'язного тексту і утворюється за допомогою низки структурних і лексико-семантичних засобів, які можуть вживатися в найрізноманітніших комбінаціях.

Засоби когезії науковці класифікують за різними ознаками. Загалом, можна виділити лексико-граматичні та стилістичні засоби когезії. Засобами граматичної когезії можуть бути займенники, прислівники, артиклі, числівники, а також певні граматичні явища, такі як еліipsis та парцеляція. Лексичними засобами когезії є повтори, синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми, слова одного лексико-граматичного поля тощо. Стилiстичними засобами когезії вважаються розгорнуті метафори, персоніфікація, порівняння та паралелізм.

Оскільки когезія, тобто структурна зв'язність елементів тексту, є експліцитною і піддається певному вимірюванню, аналіз особливостей лексико-граматичних та стилістичних засобів когезії в межах тексту може дозволити дослідити характеристики авторського стилю письменника, особливості певного жанру та дискурсів різного типу.

Джерела та література

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: Учебник; Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 3-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2005. – 496 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
3. Єфименко В. А. Дискурсивна характеристика потоку свідомості в англійській мові: автореферат дис. ... канд. філол. наук / В. А. Єфименко. – К., 1997. – 16 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту / І. М. Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання. 2008. – 432 с.
5. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М., 1981. – 183 с.
6. Огуй О. Д. Засоби когезії в романах Е. М. Ремарка: спроба кількісної репрезентації / О. Д. Огуй, Ю. В. Стецишин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 32. – С. 109-113.
7. Рибачок С. М. Термінологічна лексика як засіб когезії англomовного економічного тексту: автореф. дис... канд. філол. наук / С. М. Рибачок. – Запоріжжя, 2005. – 20 с.
8. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. – ЦУЛ, «Фитосоцицентр», 2002. – 336 с.
9. Стилiстика англійського язика: Учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: Вища шк., 1991. – 272 с.
10. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English / M. A. K. Halliday, R. Hasan. – Longman Group Ltd., London, 1979. – 374 p.

УДК 811.161.2: 81*373.43: 81*37:655.3.06: 001.4

Медведь М. М.

НЕОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЯВИЩ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття посвячена дослідженню лексико-семантичних явищ в образovanні неологізмів видавничо-поліграфічної термінології сучасної української мови.

Ключевые слова: издавательско-полиграфическая терминология, неологизмы, словари, терминосистема.

Стаття присвячена дослідженню лексико-семантичних явищ у творенні неологізмів видавничо-поліграфічної термінології сучасної української мови.

Ключові слова: видавничо-поліграфічна термінологія, неологізми, словники, терміносистема.

The article deals with lexico-semantic phenomena in coining terminologic neologisms of the publishing-poligraphic sphere of the modern Ukrainian language.

Key words: publishing-poligraphic terminology, neologisms, dictionaries, terminologic system.

В українській мові кінець XIX – початок XXI ст. відзначився великою кількістю лексичних і семантичних інновацій. На цей період припадає виникнення багатьох неологізмів, зумовлених насамперед позамовними чинниками, зокрема соціальними і політичними змінами в суспільстві, розвитком науки і техніки. Це викликало великий інтерес лінгвістів (див.: О. Тараненко, Г. Вокальчук І. Самойлова, А. Нелюба, Л. Мацько, К. Городецька, Т. Коць, Ж. Колоїз, О. Стишов, Н. Клименко, С. Карпіловська, Л. Туровська, Д. Мазурик та ін.).

Актуальність дослідження поповнення видавничо-поліграфічної термінології неологізмами зумовлена відсутністю наукових досліджень входження нових слів згаданої терміносистеми і дає підстави стверджувати, що неологічний аспект розвитку термінології видавничої галузі та поліграфічного виробництва залишається малодослідженим, тому виявлення шляхів та методів поповнення новотворами видавничо-поліграфічної термінології стало основою нашої наукової розвідки.

Мета статті – виявити вплив лексико-семантичних явищ на творення нових слів та дати неологічну характеристику сучасної видавничої та поліграфічної термінології.